

तीन महिने झाले, तरी गडाभोवतीच्या वेढ्याचा पोळ कमी होईना. गडावरील दाणा गोटा तर संपत आला. 'आता काय करायचं ?' हा प्रश्न गडातील सर्वांपुढे उभा राहिला. मग महाराजांनी शरणागतीचा पांढरा बावटा हाती घेऊन आपला वकील गंगाधरपंत याला सिद्धी जौहरकडे पाठविले व कळविले, 'आपल्यासारख्या शूर सरदारापुढे आम्ही केव्हाच शरणागती पत्कारायला हवी होती, पण ती न पत्करण्याची चूक आम्ही केली. तेव्हा आमच्या सुरक्षिततेची जर तुम्ही हमी देत असाल तर उद्या रात्री निवडक सोबत्यांसह आम्ही तुमच्याकडे निःशस्त्र व रुमालात हात बांधलेल्या स्थितीत हजर होऊ आणि तुमच्याबरोबर विजापूर दरबारी येऊन यापुढलं आयुष्य त्यांची सेवा करण्यात घालवू.'

महाराजांच्या आलेल्या लिफाफ्यातील हा मजकूर वाचून, सिद्धी जौहरला अत्यानंद झाला. त्याने 'शिवाजी राजांना आम्ही कोणत्याही तऱ्हेचा त्रास होऊ देणार नाही' अशी तोंडभर हमी दिली. कपटी जौहरची ही वरदेखली हमी घेऊन, महाराजांचा वकील गंगाधरपंत पुन्हा पन्हाळगडावर गेला.

'शिवाजी उद्या रात्री आपल्या स्वाधीन होणार,' या कल्पनेनं सिद्धी जौहरच्या सैन्यात आनंदाला नुसतं उधाण आलं. सैन्यात नाच-गाणं व खाणं-पिणं यांना ऊत येऊन, वेढा काहीसा बेसावध झाला. त्याचा फायदा शिवाजी महाराजांनी घेतला. महाराजांच्या विश्वासातले सरदार बाजीप्रभू देशपांडे यांच्याबरोबर त्याच रात्री ६०० निवडक मावळे काही घोड्यांवरून तर काही पायी पन्हाळगडातून चूपचाप बाहेर पडले. स्वतः महाराजांनी एका मावळ्याचा वेष केला होता, तर त्यांच्याच चेहरेपट्टीचा शिवा न्हावी हा महाराजांचा पोषाख घालून व हुबेहूब शिवाजी बनून पालखीत बसला होता. सर्व मावळे त्या पालखीसह त्या रात्रीच्या अंधारातून त्या वेढ्याबाहेर पडले व वेगाने विशाळगडाचा मार्ग कापू लागले. तेवढ्यात सिद्धी जौहरच्या-रानात दडून बसलेल्या एका टेहळ्याला शिवाजी महाराज पालखीतून पळून चालल्याची चाहूल लागली. 'कौन है?' असं त्यानं दटावून विचारलं, पण मावळ्यांनी जबाब दिला नाही. त्या टेहळ्याने ताबडतोब सिद्धी जौहरकडे जाऊन, शिवाजी पळून जात असल्याची त्याला खबर दिली. जौहरच्या छावणीत 'शिवाजी भाग गया' ची एकच आरडाओरड सुरू झाली. सिद्धी जौहरच्या हुकमावरून त्याचा जावई सिद्धी मसूद याने पंधराशे घोडेस्वारांसह शिवाजी महाराजांचा पाठलाग सुरू केला. दरम्यान तिकडे शिवाजी महाराजांचा वेष धारण केलेल्या शिवा न्हाव्याची पालखी, सोबत पंधरा-वीस मावळे घेऊन विशाळगडाच्या नित्याच्या रस्त्याने जाऊ लागली, तर मावळ्याच्या वेषातील महाराज, बाजीप्रभू व बाकीच्या लढाऊ मावळ्यांची तुकडी रानातल्या आडवाटेनं विशाळगडाकडे जाऊ लागली.

महाराजांच्या पाठलागावर निघालेल्या सिद्धी मसूदने अखेर 'नकली महाराज' आत असलेली पालखी पकडून, ती सिद्धी जौहरकडे नेली. शिवाजी सापडला म्हणून शत्रु सैन्य आनंदाने बेहोष झाले. सिद्धी जौहर व 'महाराज' तंबूत बसून एकमेकांशी गप्पा मारू लागले. एवढ्यात महाराजांना व त्यांच्या शिवा न्हाव्याला चांगला ओळखणारा जौहरच्या सैन्यातील एक हेर तिथे आला व जौहरला म्हणाला, 'खानसाहेब, हा खरा शिवाजी नव्हे; हा तर शिवाजीचा शिवा नावाचा न्हावी !' पुन्हा शत्रु सैन्यात एकच धावपळ व गडबड उडाली. सिद्धी मसूदने तीन हजार सैन्य पुन्हा खऱ्या शिवाजीच्या पाठलागावर निघाले. पण गजापूरच्या खिंडीत बाजीप्रभूंनी त्याला थोपवून धरले आणि महाराज विशाळगडी पोहोचल्याबद्दल तीन संकेत-तोफा कडाडताच बाजी धारातीर्थी पडले !

बाजींनी प्राण पणाला लावून शत्रुला खिंडीत थोपवून धरले, आणि खोट्या शिवाजीने -म्हणजे शिवा न्हाव्याने प्राण पणाला लावून शत्रुला त्याच्या छावणीत काही काळ झुलवीत ठेवले, म्हणूनच खरे शिवाजी महाराज व हिंदवी स्वराज्य यांच्यावरील एक प्राणसंकट दूर झाले. नुमाने ४०० वर्षांपूर्वी तामिळनाडूमध्ये त्यागराज नावाचा रामभक्त होऊन गेला. तो उत्तम कवीही होता. तो रामाची स्व-रचित भजने म्हणायचा. त्याचे रामनाम सतत चालू असे. एकदा त्याला दुसऱ्या शहरात जायचे होते. तो रानातून जात असतांना त्याला लुबाडण्यासाठी दोन चोर त्याच्या पाठी लागले. त्यागराज स्वतःच्याच नादात भजने गुणगुणत चालला होता. ५ घंट्यांनंतर दुसरे शहर जवळ आले. त्या वेळी दोन्ही चोर त्यागराजच्या पाया पडले. त्यागराजला आश्चर्य वाटले. त्याने विचारले, तुम्ही मला नमस्कार का करता ? ते म्हणाले, आम्ही चोर आहोत. तुमच्याजवळ जे काही असेल, ते आम्ही घेऊन जाणार होतो; पण तुमच्या दोन्ही बाजूंना तुमचे रक्षक असल्याने आम्ही तुम्हाला काहीच करू शकलो नाही. त्या रक्षकांनी आम्हाला ओळखले. ते आम्हाला पकडणार होते; पण आम्ही त्यांची क्षमा मागितली आणि त्यांना नमस्कार करू लागलो. तेव्हा त्यांनी सांगितले, आम्हाला नमस्कार न करता त्यागराजांना नमस्कार करा, तरच आम्ही तुम्हाला सोडू; म्हणून आम्ही तुम्हाला नमस्कार करत आहोत. त्यागराजने विचारले, कोणते दोन रक्षक ? मी तर कोणालाही सांगितले नव्हते. त्यागराज बाजूला बघू लागले, तर तेथे कोणीच नव्हते. चोरांनाही आश्चर्य वाटले. ते दोन्ही रक्षक नाहीसे झाले होते.

त्यागराजांनी त्यांना विचारले, ते रक्षक कसे दिसत होते ? चोर म्हणाले, दोघांच्या खांद्यावर धनुष्य-बाण होते. डोक्यावर मुकुट होता आणि दोघेही तरुण होते. त्या वेळी त्यागराजांच्या डोक्यात प्रकाश पडला की, चोरांना दिसलेले रक्षक म्हणजे श्रीराम आणि लक्ष्मणच होते. त्यागराज चोरांना म्हणाले, तुम्ही भाग्यवान आहात. मी रामभक्त असून मला रामाचे दर्शन अजून झाले नाही. तुम्ही चोर असून आणि रामाचे भक्त नसूनही तुम्हाला रामाचे दर्शन झाले. मी चोर झालो असतो, तर बरे झाले असते